

Војо Д. КУШЕВСКИ

**ЦЕЛТА И КАРАКТЕРОТ НА ПЕТИЦИОНЕРСКАТА МИСИЈА
НА ДИМИТАР ШОЛЕВ, ГЛИГОР АНАСТАСОВ И ДИМИТАР
ИЛИЕВ ВО ДРУШТВОТО НА НАРОДИТЕ**

(од крајот на 1929 до 1932 година)

— По повод објавувањето на нивната прва петиција до Друштвото на народите во зборникот „Македонија“ на Бугарската академија на науките —

4. Настојувањето на Софија да ја поправи неудобната положба на Шалев, Анастасов и Илиев во Друштвото на народите по одбивањето на „нивната“ прва петиција

Со оглед нескриените надежи дека овој пат — наспроти неodobлежаните резултати од досегашната малцинска политика по однос на македонското прашање — ќе се успее во Друштвото на народите (ДН) со петицијата и воопшто со мисијата на Шалев и другарите, кон што било настроено и бугарското јавно мислење, посебно Македонците — емигранти, одлуката на Комитетот на тројцата на Советот на ДН со која е оббиена односната петиција, а посебно образложението дека „петицијата не дава доволна гаранција во поглед на својот извор“, делувала прилично непријатно и изненадувачки најнапред кај бугарската влада и експонентите на таквата нејзина политика во Женева. Се разбира, ваквата мотивација со која била одбиена петицијата на Шалев, Анастасов и Илиев мошне добро била разбрана од заинтересираните кругови во Бугарија, имено, дека се работи за врски на петиционерите со терористичката ВМРО на Иван Михайлов.

Барајќи излез од оваа ситуација бугарската влада најнапред настојувала некако да се убедат надлежните фактори во ДН дека Шалев, Анастасов и Илиев не се поврзани со „револуционерната организација“. Први такви обиди се преземени преку лични контакти, а поводот за нив била изјавата на др Воја Маринковиќ, министер за надворешни работи на владата на Кралството Југославија. Имено, откако истиот разбрал за постоењето докази за врските на Шалев и другите со ВМРО на Иван Михайлов и дека со оглед на тоа петицијата секако ќе биде одбиена, тој намерно ова го изјавил во печатот по не-

говото враќање од Женева, за со тоа да го означи тоа како свој дипломатски успех, да ги охрабри загрижените политички кругови во Белград за судбината на петицијата, како и да ги пресече секакви натамошни надежи на спротивната страна во врска со овој нивен најнов петиционерски чекор во Женева.¹⁰⁵⁾ Алудирајќи дека со оваа изјава е прејудицирана одлуката на Комитетот на тројцата на Советот на ДН, уште на 22 мај 1930 година, Симеон Ефтимов телефонски побарал од еден службеник (Италијанец) во Секретаријатот на ДН да му биде соопштено решението на Комитетот¹⁰⁶⁾. Меѓутоа, тој не можел да добие информации, бидејќи сè додека прашањето не се изнесе пред Советот на ДН, одлуките на Комитетот остануваат во тајност.

Веднаш по овој неуспешен обид да се дојде до информации, претставникот на Бугарија при ДН, Миков уште утредента на 23. V 1930 год. водел доверлив разговор со Директорот на Одделението за малцинствата на Секретаријатот на ДН Пабло де Аскарате¹⁰⁷⁾. Миков му се појалил на Аскарате на спомнатата изјава од Маринковиќ, но овој му одговорил дека нему не му била позната ваква изјава, но за да го утеша претставникот на бугарската влада, му објаснил дека Комитетот на тројцата нема да навлегува во прашањето што го покренала југословенската влада, која како што е познато го негирала постоењето на „бугарското малцинство“ во Југославија. Интересирајќи се понатаму за судбината на петицијата и на нејзините подносителите, Миков се повикувал на интересот што истата го предизвикала „во сите средини коишто се интересираат по ова прашање“ и токму заради тоа „што таа не потекнува од елементите кои се доведуваат во врска со револуционерната организација“¹⁰⁸⁾. Се разбира, Аскарате не се впуштал воопшто во ова прашање, бидејќи веќе бил запознат со ставот на владата на Велика Британија по ова прашање, туку разговорот го свртел кон прашањето на границата помеѓу Југославија и Бугарија во врска со одговорот на југословенската влада на петицијата на Шалев и другите во кој таа изјавила дека ја смета границата како дефинитивна¹⁰⁹⁾. Миков го одбегнал одговорот на ова директно прашање што му го поставил Аскарате, и му укажал дека установањето во Македо-

¹⁰⁵⁾ в. „Политика“ од 21 мај 1930 год.

¹⁰⁶⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145, С. 398 (Извештај на Bruscoleri од 22. V. 1930 год., за неговиот телефонски разговор со Симеон Ефтимов.).

¹⁰⁷⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145, С. 400 (Доверлив извештај — Confidential Minutes — на П. Аскарате од средбата со Миков на 23 мај 1930 год.).

¹⁰⁸⁾ Ibidem.

¹⁰⁹⁾ UNL and A, Geneva, Doc. 242. 1930, May 5th 1930 и Doc. C. 245. 1930. I. May 5 th Geneva.

нија на „нормални услови за живот на населението е еден од најважните основи“ („un des éléments les plus importants“) за да се „осигурат добрите односи меѓу Југославија и Бугарија“,¹¹⁰) што значи дека единствен услов за воспоставување на пријателските односи помеѓу Југославија и Бугарија е „решавање-то“ на малцинското прашање за т.н. „бугарско население“ во Вардарска Македонија, инаку, до подобрување на односите не може да дојде.

Најпосле согласувајќи се со Аскарите со „тешкотиите“ коишто ги среќавал Комитетот кога ја разгледувал петицијата на Шалев, претставникот на бугарската влада го примил како свршен факт решението на Комитетот на тројцата со која е одбиена оваа петиција, за што ја известил својата влада.

Меѓутоа, додека бугарската влада морала да го премолчи и на ваков начин да го прими овој дипломатски пораз, дотогаш бугарската јавност не можела така лесно да ја свари и прими оваа вест од Женева, дотолку повеќе, што, како што истакнавме, акцијата на Шалев и другарите била напишироко публикувана и поздравувана скоро од ситот бугарски печат. Надежите и ликувањата кои тогаш беа ширени преку него, останала попусти и сето ова сега се претвори во горчливо разочарување. Дури со сета своја жолчност и збунетост, нападите во бугарскиот печат против Комитетот на тројцата и на Советот на ДН и воопшто на малцинската политика на ДН, беа упатени на погрешна адреса! Врз основа на веста од прва рака, која не била точна, низа бугарски весници по верижен пат го пренесле погрешно составот на Комитетот на тројцата на Советот на ДН и се нафрлиле врз одделни политички личности кои всушност не биле во споменатиот комитет.¹¹¹) Така на пример, неправилно бил нападнат преку бугарскиот печат полскиот министер за надворешни работи Залески, како и претставниците на Персија и Венецуела, кои воопшто не учествувале во работата на овој комитет. Во бугарскиот печат се појавиле и такви написи коишто ја поставиле на тапет т.е. на преиспитување малцинската и петиционерската политика во (на) Бугарија, посебно начинот на којшто таа се води.¹¹²)

¹¹⁰) ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145. С. 400 (Доверлив извештај — Ginfidential Minutes — на П. Аскарите од средбата со Миков на 23 мај 1930 год.).

¹¹¹) Всушност Комитетот на тројцата на Советот на ДН, кој ја разгледуват првата петиција што ја поднесле Шалев и другарите, бил составен од претставниците на Велика Британија, Полска (но тоа не бил Залески, туку Сокал) и Финска.

¹¹²) В. „Зора“, Софија од 11. VI 1930 година; в. „Македонија“ (Софија) од 12. VI 1930; в. „Знаме“ (Софија) од 14. VI 1930 год.; в. „Независност“ (Софија) од 14. VI 1930 год. и исправката на Д. Мишев (новина-

Во условите на ваквото реапирење на јавноста во Бугарија, требало да се вложат натамошни напори за да се извлече од непријатната положба во која сега се нашла бугарската влада, како на внатрешен така и на надворешен политички план. И покрај тоа што впечатокот бил навистина неудобен за бугарската страна и се согледувало дека штотуку била од-

рот кој го пренел погрешно составот на Комитетот на тројцата од Женева) во в. „Македонија“ од 19. VI 1930 година.

Ова фијаско на бугарската надворешна политика, открило и некои слабости и на бугарската известителна и новинарска служба. Така, бугарските весници наместо Сокал, го напаѓале Залески — полскиот министер за надворешни работи, наместо британскиот претставник Хендерсон, некаков безимен Персијанец или претставникот на Финска го заменуваат со Венецуелец! Дури откако интервенирал Залески (кому му било упатено и отворено писмо преку печатот), и тоа од страна на Секретаријатот на ДН, јавноста во Бугарија ја разбрала сета вистина, а преку печатот настанале взаемни оптужби. На оваа полемика новинарот Н. Антонов во в. „Мир“ од 16. VII 1930 година, преку кого инаку било вршено тогаш британското влијание врз бугарската јавност — наводно дал завршен збор. Во својата статија „Судбата на македонската петиција“, тој признава дека оваа збрка и наредите на адреса на полскиот министер за надворешни работи, уште повеќе ќе ја влоши положбата на петиционерите во Женева (се разбира, по однос на великобугарските интереси В. К.). Меѓу другото, во статијата Антонов претпоставува, дека британскиот претставник Хендерсон, со оглед на „познатото становиште на тогаш владеачката либерална партија во Англија по прашањето за малцинствата“, не можел да земе во принцип негативен став по однос на оваа петиција. А по прашањето за мотивот со кој е одбиена петицијата, кореспондентот главно ги обвинува „Србите и Македонците во Бугарија“ (се мисли на врховистичките заинтересирани кругови — В. К.) „кои доследно не умееа да ги одбијат сомневањата за врските на петиционерите со „револуционерната организација“. Во оваа смисла статијата и завршува: „...Што сториле сонародниците (се мисли на ангажираните македонски кругови и организации, како сонародници на Шалев и другарите В. К.) да им помогнат (на Шалев и другарите В. К.) во борбата против така неоснованите обвинувања на г. Маринковиќ? Ги подготвјува познатите мартовски агентати... кои добро им дојдоа на Србите, не само заради нивните сакани чекори во Софија, туку... и во Женева. И кога во оваа... акција (на Шалев и другарите В. К.) се вpletоа... револуционерните барања, приемот на петицијата стана мошне проблематично, имајќи го предвид крајно негативното становиште кое го зазеле сите големи сили во поглед на агентатите. Специјално Англија... која предупредувала и сè уште предупредува дека нејзиното држање по однос на нашето национално прашање ќе се определува во полна зависност од дејството на македонската револуционерна организација и од повеќе или помалку енергичното држање на бугарската влада спрема македонските револуционери.“

Меѓутоа, овие редови имаат горчлив призвук, кога се знае дека токму британската влада била заслужна за ваквиот резултат т.е. исход на првата петиција што ја поднеле Шалев и другарите до ДН (sic!). Ова е секако пример, како народите на Балканот, а посебно бугарскиот и српскиот, биле настројувани едни против други, благодарение на антагонизмот на сопствените буржоазии околу македонското прашање, што од своја страна го експлоатирале другите големи сили за остварувањето на своите интереси на Балканот.

биена првата петиција на Шалев и другарите, поднесувањето на други петиции не би имало реална смисла, сепак, откажувањето поддршката на тројцата петиционери или нивното евентуално повлекување од Женева би значело не само признавање на поразот, туку би ја довело во прашање и самата малцинска политика на бугарската буржоазија по македонското прашање. Затоа Шалев и другарите требало да останат и понатаму во Женева. Но за да би било можно делувањето на „Претставништвото на бугарското национално малцинство под југословенска власт“ во Женева, морало и натаму да се делува, да се докажува и да се уверат во ДН дека Шалев и другарите, не се во никакви контакти и дека немаат „ништо општо“ со ВМРО на Иван Михайлов. Бидејќи не помогнале за тоа изјавите на тројцата петиционери во печатот¹¹³⁾, посебно се настојувало во тоа да ги уверуваат и да се одбранат и пред самите органи на ДН, во Секретаријатот на ДН. Затоа, на 18. VI 1930 година, след тајната интервенција на претставникот на Бугарија во ДН — Миков, кај Аскарите бил испратен и самиот Димитар Шалев¹¹⁴⁾, а неколку дена подоцна, на 26. VI 1930 година бил посетен и од Симеон Ефтимов, за кој исто така се разбрало во ДН дека е „главна личност“ на Иван Михайлов во Женева.¹¹⁵⁾ Преку овие посети, на Аскарите му се изложени едни и исти ставови и настојувања: дека не постојат врски помеѓу МНК и ВМРО на Иван Михайлов, па според тоа тие не се луѓе кои имаат врски со „револуционерната организација“ и дека нелегалната „борба“ т.е. терористичката активност ќе биде продолжена доколку ДН не излезе во пресрет на барањата во петициите за примената на клаузулите за малцинските договори за Македонија. Освен тоа Шалев, кој веќе заземал поскромнен став према нивната мисија, го убедувал Аскарите, дека Македонците се „Бугари“, а не „Срби“. Во таа смисла, по повод посетата, Симеон Ефтимов му ја подарил на Аскарите книгата на Карл Струп „За правната положба на Македонците во Југославија“.¹¹⁶⁾ Сепак, овие изјави на Шалев и Ефтимов, посебно за терористичката активност на ВМРО на Иван Михайлов, не се сфатени сериозно во Секретаријатот на ДН. Извештаите кои на овие две средби ги поднел Аскарите воопшто не биле проследени со било каков коментар од страна на другите функционери во Секретаријатот на ДН, како што тоа било вообичаено.

¹¹³⁾ Нивните изјави и тврдења дека немаат ништо општо со ванчовистичката ВМРО ги објавувал бугарскиот печат.

¹¹⁴⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145. С. 408-410 (Извештај на Пабло де Аскарите за разговорот со Димитар Шалев од 18. VI 1930 год.).

¹¹⁵⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145, С. 406-407 (Извештај на Аскарите за разговорот со Симеон Ефтимов, уредникот на „La Macédoine“ од 26. VI 1930 година.).

¹¹⁶⁾ Ibidem.

Покрај овие настојувања преку лични контакти во ДН, во Бугарија се барал и друг начин за извлекување на Шалев, Анастасов и Илиев од оваа неудобна положба. Таков обид е направен со помошта на една петиција која е доставена до ДН, есента 1930 година од страна на „Всеб’лгарскиот с’јуз „Отец Паисиј“.¹¹⁷⁾

Фактот дека оваа петиција била поднесена до ДН од најмасовната (всеб’лгарска) „патриотска“ организација во Бугарија, и потпишана од претставниците на дел од граѓанската интелигенција на предвоенна Бугарија на чело со митрополитот Стефан, со која тие, потписниците¹¹⁸⁾ и *целокупното членство на Сојузот изјавуваат* дека се солидаризираат со Шалев, Анастасов и Илиев, повторувајќи ги, речиси, сите обвинувања што се изнесени во нивната одбиена петиција, — покажува дека со оваа петиција се сакало да се манифестира оти зад акцијата и нивните барања во ДН, стои „цела Б’лгарија“. Затоа оваа петиција не случајно била поднесена есента 1930 година, кога, во врска со XI Асамблеа, требало да се поткрепат и заштитат на овој начин Шалев и останатите петиционери, кои биле исто така во Женева. Но при поднесувањето на петицијата се водело сметка таа сепак да одговара на петте услови за приемливоста на петициите, за да биде принуден Комитетот на тројцата да ја разгледува нејзината содржина, т.е. оние исти барања кои тој ги одбегнал кога ја разгледувал петицијата на Шалев и другарите.

Токму последново било добро сфатено од Ерик Драмонд кој, откако петицијата стасала во Секретаријатот на ДН, бил ставен сега во дилема: дали да ја достави на југословенската влада, бидејќи со неа се поддржувале дисквалификуваните петиционери и нивните барања? Од друга страна дилемата на Генералниот секретар на ДН била условена и од тоа што тој знаел дека владата на Велика Британија, порано пројавила посебен интерес за акцијата на Шалев, Анастасов и Илиев во

¹¹⁷⁾ UNL and A, Geneva, Doc. 4/22229/166/24. XI 1930.

¹¹⁸⁾ Покрај митрополитот Стефан, петицијата ја потпишале: д-р И. Георгов — професор по филозофија на Универзитетот во Софија, дописен член на Женевскиот национален институт, член на Бугарската академија на науките; Д. Мишев, претседател на Сојузот „Отец Паисиј“, член на Бугарската академија на науките, писател итн, итн.; Д. Ј. Пенаков, писател; проф. Г. П. Генов, професор на Универзитетот во Софија, потпретседател на Бугарското здружение за мир и за Друштвото на народите, итн, итн.; проф. Разар, професор на Универзитетот во Софија, потпретседател на Бугарскиот сојуз „Отец Паисиј“ итн, итн.; и Борис П. Петков, член на Меѓународната дипломатска академија, член на Комитетот за покровителство на Друштвото на народите, секретар на Лигата за правата на човекот итн, итн.

Потписите на оваа елита на предвоената бугарска граѓанска интелигенција, наедно со титулирањата требало секако да остават впечаток во Друштвото на народите.

Женева, особено во врска со нивната прва петиција. Затоа пред да се одлучи на постапка, Драмонд нашол за неопходно да го сондира мислењето на оваа влада и поради тоа што истата, како член на Советот на ДН и во Комитетот на тројцата, била секако заинтересирана по ова прашање. Така, при својата посета на Лондон, во разговорот што го водел пак со Кадоган, на 30. X 1930 година, Драмонд му го изнел своето становиште за приемливоста на петицијата на Сојузот „Отец Паисиј“,¹¹⁹⁾ т.е. оти истата би требало да ѝ се достави на владата на Кралството Југославија. Кадоган се сложил со Драмонд во полза на приемливоста на оваа петиција, додавајќи во прилог на ова што „податоците од претходната (на Шалев и другарите — В.К.) воопшто не биле разгледувани, ниту биле доволно испитани изјавите што се дадени во југословенскиот меморандум.“ (поднесен како одговор на петицијата на Шалев и останатите петиционери — В.К.)¹²⁰⁾.

Колку Драмонд бил преокупиран во овој период со македонските проблеми како малцински, говори и фактот дека пред да се достави оваа петиција до југословенската влада, побарал на 22. XI 1930 година од Аскарате итно да му даде свое мислење за „македонското прашање“ и предлог „како би можело да се реши“¹²¹⁾. И покрај тоа што Аскарате сметал дека во Вардарска Македонија треба да се отворат училишта на народен јазик, но под услов бугарската влада да даде изјава во поглед на почитувањето на уставените граници спрема Југославија,¹²²⁾ сепак Драмонд не ги прифатил таквите сугестии на својот соработник. Два дена подоцна, на 24. XI 1930 година, петицијата на „Всеб'лгарскиот с'јуз „Отец Паисиј“ ѝ била доставена на југословенската влада. Оваа пак го доставила својот одговор на 15. XII 1930 година до Секретаријатот на ДН, со кој ја оспорила приемливоста и на оваа петиција.¹²³⁾

Комитетот на тројцата на 26. I 1931 година ја огласил како неприемлива петицијата,¹²⁴⁾ со мотивација дека истата се ограничила на барањето да ѝ се даде натамошен тек на една поранешна петиција¹²⁵⁾ на која претходниот комитет сепак се произнесол за содржината на истата и барањата, и затоа сме-

¹¹⁹⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145, С. 365 (Разговорот на Драмонд со Кадоган во Лондон на 30. X 1930 год. — „Minutes“).

¹²⁰⁾ Ibidem.

¹²¹⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 155, С. 365 (Confidentielle — Note sur la question macédonienne, par Pablo de Azcaraté.).

¹²²⁾ Ibidem.

¹²³⁾ Архив СИП-а, ПА КСД-ДН, Женева, П/52, Ф-2, Пов. бр. 1135 од 15. XII 1930 год. (Нота на владата на Кр. Југославија до ДН.).

¹²⁴⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/24675/166/20. II 1931 год. (Нота на Генералниот секретар до КСД — ДН, Женева).

¹²⁵⁾ Се однесува на првата петиција на Шалев, Анастасов и Илиев, од 14. I 1930 година.

тал дека може во овој случај да заклучи дека не бил исполнет петтиот услов.¹²⁶⁾ Карактеристично е што Комитетот на тројцата, мотивирајќи го ова свое решение, јасно ги подвлекол наводите на југословенската влада „која не пропуштала да ги применува сите начини, стремејќи се да ги олеснува тешкотиите што би можеле да постојат во споменатата област“ (т.е. во „Јужна Србија“ В.К.). Значи овој Комитет отворено се изјаснил на страната на југословенската влада, што се толкува и со поволниот состав на Комитетот (составен од претставници на Франција, Велика Британија и Полска).

Ограничувајќи се и овој пат само на формалната страна на разгледувањето на петицијата во ДН се одбегнало од мерата на потписниците на петицијата соодветниот орган на ДН по правнички пат да се натера да ја испитува содржинската страна на петиционото барање така што пропаднал и овој обид да се рехабилитираат Шалев, Анастасов и Илиев во Женева како извор за поднесување петиции.

5. Последни петиционерски акти на Шалев и Анастасов и крај на нивната мисија во Женева

По прогласувањето и на петицијата на „Всеб’лгарскиот с’јуз „Отец Паисиј“ за неприемлива од страна на Комитетот на тројцата на Советот на ДН, очевидно е дека настанала криза на така упорно водената великобугарска политика спрема Македонија во Друштвото на народите.

Кризата мошне видливо се манифестирала и кај самите петиционери. Така, како резултат на неуспесите во нивната пробугарска мисија по македонското прашање во ДН, сред нив дојде до колебање и разијдување. Под влијание на луѓе што го врбувале по налог на југословенската кралска влада и во што се успеало, од нив се одделува Димитар Илиев. Тој најнапред го искажал своето неслагање со останатите двајца, потоа се откажува од натамошната соработка во петиционерската акција во Женева, а подоцна и од секаква активност во полза на великобугарската пропаганда, враќајќи се во Кр. Југославија.¹²⁷⁾ Ниту престојот на Илиев во Бугарија, не доведува до изгладување на нивните односи и до натамошно заед-

¹²⁶⁾ Според овој услов петицијата треба да содржи информации или да дава податоци кои не биле предмет на петиција која веќе била подложена на установената процедура.

¹²⁷⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/1933, Ф — „Бугарска“, Пов. бр. 445 од 20. VI 1933 год. (МИД со пов. бр. 2425 од 29. V 1933 год. и доставува извештај на Делегацијата во Женева при ДН за расположението во Бугарија по враќањето на Илиев во Југославија.).

ничко делување со Анастасов и Шалев.¹²⁸⁾ За регулирање на одделни недоразбирања и за договарања за натамошна акција, Анастасов и Шалев, од средината на м. март до 12. IV 1931 година, престојуваат во Бугарија¹²⁹⁾, каде било договорено да се вратат во Женева и да продолжат со петиционерската и пропагандната активност.¹³⁰⁾ Се гледа јасно дека се сакало овие двајца да бидат користени и натаму како една инстанца што ќе ѝ служи на „малцинската“ политика по македонското прашање на бугарската влада во ДН преку поднесување на петиции, а и за други акции во меѓународните комуницирања за пропагирање и претставување на македонското прашање како бугарско прашање.

Имено, на таа пропаганда Шалев и Анастасов можеле да ѝ бидат сè уште од интерес и со оглед потребата: од една страна за продолжување на петиционерската политика и акција пред ДН, дотолку што таа политика до тој период беше жива и што ја следеше бугарската јавност и печат, а од друга, што во Бугарија во дадениот момент не можело да се најде друг погоден извор чиешто петиции би дошле предвид за да бидат подложени на редовна процедура во ДН, како приемливи.

Затоа, овој пат излезот бил најден во бугарската црква. Посебна улога сега требало да одиграат свештениците — од највисоките до најниските чинови — од некогашните дијецези на бугарската Егзархија во Вардарска и Егејска Македонија, кои по војните (од 1912 до 1918 год.) емигрираа или се вратија во Бугарија. Од нив е барано сега да поднесат петиција до ДН за обновување на изгубените егзархистички црковно-просветни позиции во Вардарска Македонија. При споменатото престојување на Шалев и Анастасов во Бугарија е договорено петицијата која ќе се однесува за тие барања за Вардарска Македонија да ја поднесат токму овие двајца. Затоа со петицијата и факсимилите на султанските берати и фермани за установувањето и простирањето на јурисдикцијата на бугарската Егзархија во Отоманската империја, биле приложени и оригиналните полномоштија на бившиот Скопски егзархиски митрополит Неофит и бившиот Охридски егзархиски владика Борис, од кои Шалев и Анастасов се ополномоштуваат

¹²⁸⁾ Архив СИП-а, ПAKCД-ДН, Женева, П/52, Ф — „Шалев и др., 1930 и 1931“, (Врз основа на извештајот на Посланството на Кр. Југославија во Софија, Телеграма од МИД до КСД-ДН Пов. бр. 294 од 23. III 1931 год.; Телеграма Пов. бр. 341 од 13. IV 1931 год. на КСД-ДН до МИД за пристигнувањето на Шалев и Анастасов во Женева од Бугарија.).

¹²⁹⁾ Ibidem.

¹³⁰⁾ Според извештајот на Посланството на Кр. Југославија во Софија, — Архив СИП-а, цит. фонд, Доставен извештај на КСД-ДН, од МИД, Пов. бр. 459 од 30. IV 1931 год.

за да можат во нивно име да интервенираат кај ДН, како поднесувачи на петицијата.

Зошто е постапено така?

Несомнено е дека покрај стапувањето на сцената на црковната политика по македонското прашање, како дел од бугарската надворешна политика, со ваквото ополномоштување на двајцата штитеници на бугарската влада, од страна на великодостојниците на бугарската црква, е направен уште еден обид — Шалев и Анастасов пред ДН (со помош на една ваква „црковна“ петиција) да ја задржат и натаму да ја продолжат својата улога во Женева. Исто така, на тој начин требало пак да се манифестира „единството на стремежите и желбите“ на оние „Бугари“ кои неодамна се дојдени во Вардарска Македонија, со „тие“ што ја напуштиле поодамна т.е. со мандаторите на црковната хиерархија на некогашните митрополии и епископии на бугарската Егзархија во споменатите делови на Македонија.

Како што е договорено, така е и постапено. На 11. V 1931 година, „ополномоштениците“ на спомнатите великодостојници на бугарската црква, Шалев и Анастасов, по своето враќање во Женева поднеле петиција до ДН,¹³¹⁾ која ги содржи главно сите „обвинчувања“ и барања што по црковното прашање биле веќе изнесувани во поранешните петиции по однос на Вардарска Македонија.

Откако Генералниот секретаријат на ДН ја примал оваа петиција и решил да ѝ ја достави на владата на Кр. Југославија, според установената процедура за „евентуални забелешки“, настанале остри дипломатски расправи помеѓу генералниот секретар на ДН Ерик Драмонд и претставниците на југословенската кралска влада. Драмонд најнапред ја упатил петицијата на 12 јуни 1931 година¹³²⁾ до постојаниот претставник на Кр. Југославија Илија Шуменковиќ во Женева, за истиот да ѝ даде натамошен од за Белград. Меѓутоа, наредниот ден Шуменковиќ го посетил Драмонд,¹³³⁾ носејќи ја петицијата со себе и соопштувајќи му дека „не му е можно да ја прими нотата и петицијата и нив да ги достави до својата влада“ поради тоа што потписниците на петицијата Шалев и Анастасов, веќе се означени од Комитетот на тројцата „како несигурен извор“.¹³⁴⁾ Освен тоа, Шуменковиќ го потсетил Драмонд дека

¹³¹⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/28251/166/11. V 1931 год.

¹³²⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/28251/166/20. VI 1931 год.

¹³³⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-3. Извештај на Шуменовиќ, до министерот за надворешни работи д-р Воја Маринковиќ, Пов. бр. 643 од 13. VI 1931 год.

¹³⁴⁾ Се работи за Комитетот на тројцата кој заседавал на 16 мај 1930 година, кога ја разгледувал нивната прва петиција.

истиот му изјавил, кога тој протестирал и против доставувањето на т.н. „пасошна петиција“ на Шалев и другарите,¹³⁵⁾ дека спомнатото решение на Комитетот на тројцата си останува во сила и дека од овој извор нема да се доставува ниту една петиција до владата на Југославија.

Освен тоа Шуменковиќ протестирал и против стилизацијата на нотата на Генералниот секретаријат на ДН со која ја доставил оваа петиција „која како да го зема за точно постојењето на некаква национална бугарска црква во Југославија“, што ова подоцна навистина било изменето со престилизацијата на оваа нота.¹³⁶⁾

Драмонд го убедувал Шуменковиќ дека овде се работи за едно „црковно, а не политичко прашање“, меѓутоа овој му одговорил оти петицијата за „состојбата на бугарската национална црква во Југославија“ е еден „политички гест и оти нема врска ниту со било каква црква, ниту со било каква религија,¹³⁷⁾ и му ја оставил и нотата и петицијата на масата. Драмонд повторно изјавил дека ќе види дали решението на Комитетот на тројцата од 16 мај 1930 година „му дава доволна потпирачка“ за самиот да ги прогласи овие петиции за неприемливи. Но ако дојде до спротивен заклучок, ќе смета дека петициите се доставени до југословенската влада. Во тој случај тој му сугерирал на Шуменковиќ, југословенската влада да изјави дека не ќе може да одговара на петициите поради наведените причини. Овој одговор би го разгледувал еден нов Комитет на тројцата. Наводно, на Генералниот секретар тоа му требало за да добие и од тој Комитет идентичен став по однос на изворот. Со такви две истоветни решенија, Драмонд наводно би бил во можност, сам, во своја компетенција, да ги одбие петициите на Шалев и Анастасов.¹³⁸⁾

Ваквото држање на Драмонд спрема приемливоста на петициите — независно од изворот — се објаснува не само со новиот курс кој е земен по Мадридската сесија на Советот на ДН, туку и со оглед на ставот и политиката на владата на Велика Британија. Имено, Драмонд притоа не го испуштал предвид разговорот што го водел со претставникот на владата на Велика Британија, Кадоган во м. октомври 1930 година, во поглед

¹³⁵⁾ Пасошна петиција, со која тројцата петиционери барале продолжување валидноста на нивните пасоши од Генералниот конзулат на Кр. Југославија во Женева, која секако имала и своја политичка заднина. Петицијата била исто така одбиена и огласена за неприфатлива од страна на Комитетот и тројцата на Советот на ДН.

¹³⁶⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/28251/166 od 20. V 1931. (Од документот се гледа дека била извршена престилизацијата на оваа нота во духот на барањето на Шуменковиќ.)

¹³⁷⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-3, Извештај на Шуменковиќ до министерот д-р Воја Маринковиќ Пов. бр. 643 од 13. VI 1931 год.

¹³⁸⁾ Ibidem.

приемливоста на петицијата на „Сојузот 'Отец Паисиј'“, кога последниов се изјаснил односно ставил до знаење дека решението на Комитетот на тројцата од 16. V 1930 година, не го разбрал како решение со кое се огласуваат сите петиции за неприфатливи по ова „македонско прашање“¹³⁹⁾, а кои не се разгледувани во поглед на нивната содржина.¹⁴⁰⁾ Впрочем, јасно е дека овде се работи за спроведување на политика на држање во зависност и спроведување на одредено влијание во државите на Балканскиот Полуостров. За нас е исто така главно да констатираме дека југословенската влада морала да се потчини на ваквите контрадикторни ставови чувствувајќи ја својата зависност од големите сили, зашто и за неа во случајов се работело за едно мошне чувствително политичко прашање, како што е македонското.

Кога Драмонд останал на своето становиште и нашол дека не може да ја прогласи оваа петиција за неприемлива, владата на Кр. Југославија, ги прифатила неговите сугестии¹⁴¹⁾ Нејзиниот постојанен делегат при ДН така и постапил. Според инструкциите на својата влада и во нејзино име упатил на 12. VII 1931 година нота до Одделението за малцинствата на Секретаријатот на ДН¹⁴²⁾ во која главно се изнесени гореспомнатите причини поради кои владата на Кр. Југославија одбива да дава одговори на овие петиции. Освен оспорувањето на изворот, во нотата се оспорува приемливоста и заради тоа што „прашањето за црквата во јужните краишта на Југославија“ било веќе третирано во првата петиција на Шалев, Анастасов и Илиев и подоцна во петицијата на „Сојузот 'Отец Паисиј'“¹⁴³⁾. Заднината на ваквиот цврст став лежи пред сè во стремежот да се искористи погодниот момент за да се отстранат Шалев и Анастасов воопшто како подносители на петиции што му го кажал доста јасно Шуменковиќ на Драмонд,¹⁴⁴⁾ како и поради загриженоста на официјалниот Белград заради новиот состав на Комитетот на тројцата кој требало да ја разгледува оваа петиција за чиј претседател — како што се ширеле гласовите — се предвидувал Курциус — претставникот на Германија во Советот на ДН.¹⁴⁵⁾ Но, пред

¹³⁹⁾ ДАСРМ, Скопје, ММШ, К. 145, С. 367 („Records of Conversation“ на Драмонд со Кадоган од 30. X 1930 год.).

¹⁴⁰⁾ Ibidem.

¹⁴¹⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-3, Извештај на Шуменковиќ до министерот д-р Воја Мариковиќ, прилог без број и датум.

¹⁴²⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-3, Нота на Кр. СД-ДН, до Секретаријатот на ДН, No 709 од 12. VII 1931 год.

¹⁴³⁾ Ibidem.

¹⁴⁴⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/28251/166/12. VI. 1931 („Records of Conversation by Drummond with Shoumenkovitch on 13. VI 1931.).

¹⁴⁵⁾ Архив СИП-а ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-3, Извештај на Шуменковиќ до министерот д-р Воја Маринковиќ (без број и датум).

сé, белградската влада била свесна и за политичката заднина на покренувањето на црковното прашање од страна на Софија пред ДН на ваков начин.¹⁴⁶⁾ Таа ја имала предвид блиската историја на пропагандите и взаемните борби за престиж во Македонија, во кои православните национални цркви имале посебно и значајно место.

За ваквиот непопустлив став на владата на Кр. Југославија спрема изворот на петицијата, изразен и во нејзината нота од 12. VII 1931 година, се разбрало од заинтересираните кругови во Бугарија.¹⁴⁷⁾ Имено, и таму се претпоставувало дека може би и оваа петиција ќе биде прогласена за неприемлива поради тоа што ополномоштените подносители се Шалев и Анастасов — луѓе кои веќе биле прогласени од еден Комитет на тројцата „за извор кој не дава достатно гаранции“. Затоа, за да и се парира на ваквиот став на владата на Кр. Југославија, односно за да се одбегне ризикот на одбивањето и на оваа петиција, заинтересираните великобугарски кругови, во чие име овде се јавуваат бившите егзархиски свештеници во Македонија, ја упатуваат оваа иста петиција по втор пат до ДН и тоа со една црковна делегација на чело со митрополитот Иларион Нишавски, но сега како нејзини потписници не фигурираат повеќе Шалев и Анастасов, туку Неофит и Борис, заедно со потписите на 263 бивши егзархиски свештеници од Бугарија, кои порано биле на служба во Вардарска Македонија.¹⁴⁸⁾

Наоѓајќи се во ваква, нешто изменета, ситуација, Комитетот на тројцата на Советот на ДН на својата седница од 22. IX 1931 година, на која ја разгледувал т.н. „црковна петиција“ на Шалев и Анастасов и нотата на југословенската влада, решил да се одложи испитувањето на оваа петиција бидејќи „по истиот предмет ќе биде доставена на владата на Кр. Југославија последната петиција која ги содржи истите наводи.“¹⁴⁹⁾ За ова била известена и спомнатата влада, на која повторно ѝ била доставена истата оваа петиција¹⁵⁰⁾, но, се разбира, сега без потписите на Шалев и Анастасов.

¹⁴⁶⁾ Независно од тоа што Драмонд го убедувал Шуменковиќ дека овде не се работи за политичко прашање, туку за верско (цит. документ под „144“).

¹⁴⁷⁾ „Македонско дело“ во Бр. 154 од 25. II 1932 год., стр. 7, донесува една таква вест, во врска со патувањето на познатиот врховист Димитар Михаилов во Цариград кај заменикот на бугарскиот егзарх Борис, за регулирањето токму на ова прашање.

¹⁴⁸⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/29871/166/7. XI 1931 год. (Нота од Секретаријатот на ДН до КСД — ДН.).

¹⁴⁹⁾ Ibidem.

¹⁵⁰⁾ Архив СИП-а, ПAKCД-ДН, Женева, П/52, Ф-3, Извештај на Сталниот делегат на Кр. Југославија при ДН до МИД, Пов. бр. 1110 од 10. XI 1931 год.

Овој пат Белград мошне помирно го примил доставувањето на оваа иста петиција бидејќи на неа, како потписници веќе не фигурирале спомнатите двајца петиционери. Но повлекувањето на истите како подносител на оваа петиција, не значело дека во Бугарија сосема се откажале од нив, бидејќи постоеле можности за тие и натаму да вршат слична улога. Така на пример, нивниот престој во Женева бил искористен и за поднесувањето од нивна страна петиција против т.н. „Септемврски устав“ што го донел крал Александар на 3. IX 1931 година. Оваа петиција тие ја поднесле на 14 јануари 1932 година¹⁵¹⁾ со која се жалеле дека со овој устав, не биле применети малцинските одредби од Сен-Жерменскиот договор за „бугарското малцинство во Југославија“ и „неговата“ положба во „светлината на режимот што е создаден“ со овој устав. И оваа петиција била доставена до владата на Кр. Југославија на 23. II 1932 година за евентуални забелешки, а одговорот лично го составил д-р Воја Маринковиќ во името на владата¹⁵²⁾ што е доставен на Секретаријатот на 21. IV 1932 година.¹⁵³⁾ Предметот на оваа петиција го испитувал Комитетот на тројцата, составен од претставници на Франција (Masilji), Германија (C. Roediger) и Полска (Th. Gwiazdowski) на својата седница од 21. V 1932 година на која донел решение за одбивање и на оваа петиција како неприемлива.¹⁵⁴⁾

Со тоа фактички и завршува петиционерската мисија на Шалев и Анастасов. По неколку пропагаторски акции што им биле возложени, пак, се разбира, во корист на великобугарската „малцинска“ политика по однос на македонското прашање водена пред ДН, како и по таквата пропагандна акција во Лондон¹⁵⁵⁾ тие и без тоа ќе станат беспредметни и конечно ќе бидат повлечени од Женева. А со нивното симнување од Женевската петиционерска сцена по македонското прашање, тие дефинитивно ќе ја завршат својата улога.

* * *

Појавата на Шалев, Анастасов и Илиев и нивната петиционерска улога не била случајна. Таа е плод на повеќе нови околности кои имале одредено влијание врз изнаоѓање нови

¹⁵¹⁾ UNL and A, Geneva, Doc. No 4/34017/166/14. I 1931.

¹⁵²⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/52, Ф-56, Извештај на Иво Андриќ до МИД Пов. бр. 193 од 21. III 1932 год.

¹⁵³⁾ Архив СИП-а, цит. фонд, Извештај на Иво Андриќ до МИД, Пов. бр. 535 од 9. VII 1932 год.

¹⁵⁴⁾ Ibidem.

¹⁵⁵⁾ Архив СИП-а, ПАКСД-ДН, Женева, П/1931, Ф — „Бугарска“, Пов. бр. 182 од 14. III 1931 год. (Извештај на КСД — ДН до МИД за движењето на Шалев и Анастасов и нивната акција).

методи и средства за прилагодување и продолжување на политиката за покренување „проблемот на бугарските малцинства“ во Вардарска Македонија од страна на заинтересираните кругови на предвоена Бугарија.

Ситуацијата во која тие кругови се нашле по одлуката на Комитетот на тројцата на Советот на Друштвото на народите од 5. VI 1928 година, навистина била за нив сериозна од гледиштето дека тоа би значело престанување да се делува „во името“ на македонската емиграција во Бугарија која со години беше како политички „адут“ за настапување во случајов по „македонската малцинска политика“ на меѓународен план, а во прв ред пред ДН.

Впрочем, самиот факт дека бугарските политичари решиле да врбуваат лица однадвор, соодветствува на реченото. Зашто овде не бил во прашање само надворешниот туку и внатрешниот политички фактор. Имено, оваа ситуација можела за заинтересираните граѓански политички кругови во предвоена Бугарија да предизвика и губење на политичките позиции токму по една „македонска“ политика, на чија основа бугарската буржоазија ја изградила и ја водела својата државна надворешна политика след Големата војна. Посебно пак за владата на Андреј Љапчев и за политичката групација „Демократически зговор“, тоа би значело и слабеење на нејзините владеачки позиции, опасност од засилување на опозицијата на останатите буржоаски слоеви врз основа на овој политички неуспех, надвор и од тоа што би се загубила и довербата и во дворските и во воените кругови кои главно ги определувале насоките на бугарската внатрешна и надворешна политика.

Што е уште поважно, тоа би се одразило врз натамошно губење позициите меѓу македонската емиграција и влошување положбата на врховистичките кругови кои досега ја следеа таквата политика и со оглед ветувањата и улогата што бугарската буржоазија си ја припишуваше како „заштитник“ на македонската емиграција, на „поборените сопраѓани“ и сл.

И едното и другото дотолку што споменатата одлука била приличен удар за една политика, заснована врз комбинирани акции со „легални“ и илегални методи по „македонската кауза“, при што сега и МНК официјално е сметан од ДН дека е во тесна врска и на истата линија со терористичката ВМРО на Иван Михаилов.

Но бугарските политичари иако ја сфаќале меѓу редовите оваа политичка профилакса на Комитетот на тројцата на Советот на ДН, далеку биле од помислата за ликвидирање на терористичката ВМРО ниту МНК, туку довеле тројца врбувани лица од Вардарска Македонија за да ја продолжат таквата досегашна политика по македонското прашање пред ДН.

Во секој случај, мисијата на овие тројца петиционери била добро осмислена политичка и пропагандна противакција и обид на бугарската влада и на заинтересираните врховистички кругови за да се извлече од корсокакот во кој беше западнала нивната политика по однос токму по тоа — македонско — прашање, за да се одржи континуитетот на неговото покренување преку петиционерската кампања во ДН и посебно да му се наметне на Комитетот на тројцата на Советот на ДН прашањето за „бугарскиот карактер“ на Македонците од овој дел на Македонија.

Самите тројца петиционери се покажале како орудија во служба на туѓи интереси, кои во погодна политичка ситуација дошле повторно на политичката сцена, но сега на спротивната ривалска страна, за да им се реваншираат на ваков начин на „браќата Срби“ кои требало сега „да голтаат гуштери“¹⁵⁶⁾ заради постапките спрема нив тројцата во земјата, ставајќи се сега во служба на една политика која по однос на аспирациите и завладувачките стремежи према македонскиот народ, не се разликувала од претходната.

Нивната појава во Женева била непопуларна сред прогресивното македонско движење. Така на пример, ВМРО(об.), набргу ја согледала нивната улога и веднаш зазела правилен став спрема нивната акција. Така „Македонско дело“ отпрвин донесува вест за нив, со коментар под паролата „Не петиции, туку масовна револуционерна борба“¹⁵⁷⁾, на што Шалев, од името на групата се нашол поттикнат од одговори во весникот „Варненска пошта“. Но на тоа „Македонско дело“ повторно ги осудува на линија на нивната политичка превртливост и sluжење на туѓи интереси, а не на интересите на македонскиот народ“¹⁵⁸⁾

Шалев, Анастасов и Илиев не се составувачи на првата петиција (а и на другите што подоцна ги поднеле Шалев и Анастасов, со исклучок на т.н. пасошна петиција). Тоа можеле да бидат само заинтересираните великобугарски реваншистички кругови во Бугарија, кои биле во тек со совкупната политика по малцинското прашање и со неговиот актуелен третман и со начинот како тоа можело во дадениот миг натаму да се поставува пред соодветните органи на ДН. Впрочем, дека петицијата *de facto* не била на потписниците, подоцна го потврдува и Димитар Илиев, на што ние погоре веќе укажавме.

¹⁵⁶⁾ ДАСРМ, Скопје, Ф — „Македонски национален комитет“, Год. 1912-1934, К. 2. Ф. „Незаведена преписка“ од 1930 г.“ (Писмо на Шалев до редакцијата на в. „Македонија“ во Софија, од 10. II 1930 год).

¹⁵⁷⁾ „Македонско дело“, Год. 5, од 10. II 1930, стр. 3.

¹⁵⁸⁾ Ibidem, Год. 5, од 25. VI 1930, стр. 7.

Барањата што биле изнесени во првата, а и другите петиции што ги поднесле до ДН Шалев и Анастасов, во никој случај не ги изразуваале вистинските стремежи и интереси на македонскиот народ.

Впрочем, во оваа, а и во друга смисла ние и на друго место сме ја изнеле квалификацијата на политиката на бугарска Бугарија и на другите соодветни балкански држави спрема македонскиот народ и воопшто спрема македонското прашање во ДН, меѓу другото, дека таа политика и пред овој меѓународен форум во крајна линија се сведува на: прераспределбата на владенијата во Македонија т.е. едниот господар да се замени со друг, односно да се зачуваат здобиените владенија во таа земја.¹⁵⁹⁾

Според тоа секој што ја поддржувал или бил во служба на таквата политика спрема Македонија и македонскиот народ, не може да се смета за претставник, ниту бил овластен да ги застапува интересите на тој народ пред било кој меѓународен форум. Оттука далеку е помислата дека тие биле вистински избраници на македонскиот народ во Вардарска Македонија, како што помпезно биле претставувани. Во таа смисла и биле титулирани со потенцирани положаи што ги имале дотогаш во Кр. Југославија.

Впрочем, неприфатливо е за секој народ, наспроти неговите витални интереси, стремежи за сопствена слобода, за државност — ставањето во служба односно да се биде орудије на друга држава за спроведување или поткрепа на политика што е туѓа и реакционерна.

А за карактерот на нивната мисија говори и податокот дека и самиот Шалев се искажал пред Аскарите за нереалните можности во нејзиниот успех, а за ова Впрочем говори и демисионирањето на Илиев од групата и неговото враќање во Кр. Југославија. Но на Шалев и на Анастасов тоа не им пречело за да останат и натаму во Женева како пиони во рацете на бугарската влада.

Означените бугарски кругови и со оваа мисија не успеале да му ја наметнат на Советот на ДН политичката страна на својата политика спрема Вардарска Македонија: да се сметаат тие Македонци за „бугарско малцинство“ и според тоа да се натера југословенската влада во оваа смисла да ги примени одредбите за малцинска заштита во тој дел на Македонија.

¹⁵⁹⁾ Vojo Kuševski, *The Macedonian Question and The League of Nations*, „Macedonian Review“, (Skopje), Vol. II, №1 (1972), 35-40; и Војо Кушевски, *Поставувањето на македонското прашање пред Друштвото на народите*, „Nastava povijesti, Настава историје, Pouk zgodovine, Настава по историја“, (Zagreb), бр. 1 (1973), 27-33.

Меѓутоа, и овој пат, ниту еден политички фактор на ДН (по повод било која петиција или обраќање до ДН) по однос на македонското прашање и Македонците, не навлегувал во прашањето за националноста на Македонците, односно не се произнесол со било каков акт дека тие се „Бугари“, односно „Срби“, односно „Грци — славофони“.

Имено, односните органи и фактори во ДН, не наследиле и на овој обид. Тие и во оваа петиција согледале кој стои зад тројцата петиционери, зад таквата политика, така што заинтересираните великобугарски кругови не успеаја да ја постигнат и овој пат својата цел.

Акцијата на Димитар Шалев, Димитар Илиев и Глигор Анастасов дошла во многу неповолно време за владата на Шестојануарската диктатура, што несомнено влијаело врз вложување меѓународната положба на Кралството Југославија. Таа спаѓа и во дел од кампањата која тогаш се водела надвор од земјата против неа, особено во случајов од реакционерните прупации, меѓу кои била и таа на Анте Павелиќ. Покрај тоа што била во неизвесност и за одлуките на Комитетот на тројцата по првата и другите петиции на подносителите, владата на Петар Живковиќ се плашела и од поврзувањето на овие емигранти со тие на споменатиот Павелиќ. Затоа, свесна дека е оваа акција инспирирана од Софија, таа цврсто се држела и овој пат кон својата испробана политичка линија, насprotiv почетното противење на Драмонд — да докажува дека и овие петиционери се поврзани со „Македонскиот комитет“ од Софија. Зашто во Белград се согледувало дека овие петиционери можат да го заменат изворот за поднесување на петиции до ДН, посебно МНК кој толку години бил спроводник на бугарската политика на постојаното покренување на „македонското прашање“ пред ДН преку петиции.

Меѓутоа, и ако со дипломатски напори и со помошта на англиската дипломатија се успеало и овие петиционери да се квалификуваат како сомнителен извор, во случајов на првата петиција што ја поднесле до ДН, сепак, владата на Кр. Југославија не успеала истите веднаш и сосема да се одменат како извор на петиции.

Ставот на одделните органи на ДН во случајот на Шалев и другарите е мошне карактеристичен. Одбегнувајќи ја политичката страна на поставеното прашање, тие и натаму ја задржале улогата на посредник во ова ривалство на двете држави околу Македонија. Меѓутоа, примерот на политиката на ДН во врска со овие петиционери, ни ја открива мошне видливо политиката на ДН и на големите сили спрема малцинското прашање воопшто, а во случајов, посебно спрема македонското. Ова се согледува мошне јасно во односот спрема самите петиционери. Тие најнапред се прогласени за непожелен

извор, т.е. како луѓе кои имаат врски со ВМРО на Иван Михајлов, а потоа, пак се примани „нивните“ петиции. Исто така очевидна контрадикторност избива и во постапката на генералниот секретар на ДН во фиктивното настојување да се испита содржината на првата петиција на Шалев и другарите (која фактички била одбиена) преку разгледувањето на ново-поднесената од „Себ’лгарскиот с’јуз ’Отец Паисиј“, која отворено се повикувала и се солидаризирала со овие петиционери. Значи, и во ДН т.н. „македонското малцинско прашање“ се искористувало за држање под влијание на малите балкански држави врз основа на нивните меѓусебни антагонизми.

Од своја страна, она што по повод акцијата на тројцата петиционери се случувало во ДН, укажува и на влијанието на Велика Британија во ДН, во регулирањето и канализирањето на малцинската политика на ДН на Балканот, посебно по однос на македонското прашање. Така, соочувајќи се со одделна политика и од правно-формалната страна по однос на мисионерите (околу нивната прва петиција), британската влада — за да им парира и на своите ривали на Балканот, — како и за да ги оттргне евентуалните политички реперкусии од оваа акција, индиректно учествува во екартирањето на првата петиција на Шалев и другарите. Меѓутоа, во натамошните контакти на генералниот секретар на ДН Драмонд со Кадоган, ние се уверуваме дека претставникот на британската влада и натаму преку Драмонд влијаел и сугерирал разгледување на други петиции кои иделе од Бугарија, а биле во врска со овие петиционери. При тоа посебно карактеристична била положбата на југословенската кралска дипломатија во Женева во текот на оваа кампања. Вештиот политичар и дипломат Драмонд успеал да остави впечаток кај југословенската влада како на срдечен застапник на сојузничките врски од војната, а во исто време да ја поставува истата во неизвесност и зависност *скоро за секоја одделна петиција* што се однесувала за Македонија.

Општо земено, мисијата на Шалев, Анастасов и Илиев му направила лоша услуга на македонскиот народ од Вардарска Македонија. Таа уште повеќе ги заострила односите помеѓу Кр. Југославија и Бугарија и била нов повод за разгорување на националистичките страсти што ги распалувала по повод вакви и слични настани и акции бугарската и српската буржоазија. Во Вардарска Македонија власта ја засилила будноста и со самото тоа бил засилен и така строгиот режим на Шестојануарската диктатура. Во Бугарија покрај засилувањето на самоистребувачките убиства помеѓу протоговистите и михајловистите, по завршувањето на пограничните преговори помеѓу обете влади, биле извршени и т.н. Пиротски атентати од страна на терористичката ВМРО, кои се

доведуваат во врска и со првата петиција на Шалев и другарите, за да се изврши притисок на ДН, која наводно и ако била поднесена веќе неколку месеци, во ДН се уште за неа не била донесена никаква одлука. Во екот на оваа дипломатска напната атмосфера во Женева, дошло и до размена на протестни ноти меѓу обете влади, кои и ако се однесувале за овие атентати, биле во врска со новата акција за поднесување петиции во ДН.

Потаму, појавата на овие петиционери во Женева, била непосреден повод за отпочнување и засилување на старите и јаловите полемики во политичката публицистика околу прашањето за „бугарската“ или „српската“ национална припадност на Македонците.

Најпосле, направена е значителна заблуда како меѓу македонската емиграција во Бугарија, така и кај бугарските маси во поглед на карактерот на оваа мисија. Измамувањата биле дотолку поголеми што се ширени неточни вести, како од самите петиционери, така и од бугарскиот буржоаски печат, за приликите во Вардарска Македонија, за расположението на народот, меѓу другото, и за тоа дека во Вардарска Македонија постоело некакво си „движење за бугарштината“ што воопшто не одговарало на вистината.

Мисијата на Шалев, Анастасов и Илиев во ДН е само една епизода од една релативно подолга, осмислена и упорна политика спрема Македонија на великобугарските аспиративни и реваншистички кругови во која биле впрегнати и нивните врховистички слуги од македонската емиграција во Бугарија, кога македонското прашање, во случајов, било сведено на малцинско, за неговото покренување пред ДН, преку користење институцијата за заштита на националните малцинства во ДН меѓу двете светски војни.

Таа политика не бираше средства и методи: постоењето на илегалната ВМРО на Ванчо Михајлов, која вршеше оружени терористички акции и слично, главно на територијата на Вардарска Македонија, потоа, на МНК во Софија и други организации на македонската емиграција во Бугарија — финансирани, контролирани и раководени од господаречките граѓански врвови во таа земја, со задачи и преку легални средства да ја поддржува означената политика спрема Македонија. А, како што видовме, било практикувано и врбување на луѓе и од Вардарска Македонија, со посебна — петиционерска — задача во Женева.

Со таквата политика уште повеќе му е влошувана положбата на македонскиот народ, во случајов, во Вардарска Македонија. Со dostatно наводи видовме дека и Шалев, и Анастасов, и Илиев беа жртви на таквата политика, чиј резултат е однапред подготвуваниот акт — петицијата којашто им била поднесена на патпис.

Затоа сметаме дека во случајов последиците од сопствената политика — којашто водела до влошување положбата на македонскиот народ, се користат заправо од нејзините творци и актери, за да се манипулира со тие последици како „аргументи“ или „сведоштво“. Меѓутоа, илузорно е со вакви и слични „документи“ да се докажува дека Македонците се „Бугари“ и сл. кога се знае — посебно меѓу двете светски војни — дека тие биле во таква државно-правна положба, што во поглед на нивното именување, крштевање и официјално означување морале да бидат или само „Срби“, односно „Јужно-србијанци“ во Кр. Југославија, односно „Бугари“ во Бугарија, или „Грци-славофони“ во Грција. Впрочем, познато е како е спречувано и гушено и во Бугарија токму македонското име, пројавувањето на македонската национална свест и сл.

Ние би додале дека гледано развојно-историски, таквата политика на спомнатите режими во предвоена Бугарија кон Македонија, сее покажа непријателска и спрема југословенската држава, политика на која се надоврзуваат односно која доведе до фашистичките режими и познатата улога на Бугарија во Априлската војна, односно во текот на Втората светска војна.

А објавувањето на петицијата во еден ваков тенденциозен зборник во денешна Бугарија, може да значи и идентификација со таквата политика на предвоена буржоаска Бугарија спрема Македонија.¹⁶⁰⁾

Во овој наш прилог бевме и опширни, но моравме да презентираме повеќе податоци до кои дојдовме и да го опфатиме сето релевантно, што според нашите сфаќања се случи и што беше во врска со овој поднесок до Друштвото на народите. Зашто неупатениот читател, како што е веќе речено, вака отргнатиот спис (петицијата) — изолиран од вре-

¹⁶⁰⁾ Во своите објавени мемоари, на повеќе места Иван Михајлов се навратува на Анастасов, Шалев и Илиев. Во III-иот том од неговите сеќавања (Иванъ Михайловъ, Спомена, Т. III, Printed in Belgium by A. Rosseels Printing Co, 70, rue du Canal — Louvain), во делот XXXV под наслов „Легални начинанија на ВМРО“, на стр. 569, тој го пишува следново за мисијата на Шалев, Анастасов и Илиев:

„За да покаже и преку некои поконкретни факти, дека атинските и белградски приказки за положбата во Македонија се апсолутно лажни, ВМРО го поттикна и поддржа секако, — поднесувањето на мемоари до Друштвото на народите директно од страна на лица, коишто живеела под српска власт.“

Така се поднесе мемоарот на Глигор Анастасов од Кавадарци, народен пратеник од белградската Скупштина; Димитар Шалев, помошник — кмет на Скопје и адвокатот Димитар Илиев од Прилеп. Тие отидоа во Женева, за да го поднесат...“

А во најновиот IV, том од своите сеќавања, Иван Михајлов ја објави и нивната прва петиција, за која стана збор во овој наш прилог.

мето и просторот, од настаните и приликите во кои е донесен и сл. — би можел погрешно да го разбере. Исто така, нашата намера беше заинтересираните за минатото на македонскиот народ да се запознаат и со оваа страна на неговото минато меѓу двете светски војни, посебно и со овој дел од политиката спрема Македонија и македонското прашање во односниот период, со нејзините специфичности, а и за правилно да би се согледале и сфатиле спекулативните современи тенденции спрема тоа минато, меѓу кои и на највисоката научна институција во НР Бугарија.